

NÁRODNÝ AKČNÝ PLÁN PRE ŽENY

ako základný programový dokument, bol vypracovaný v zmysle záverov 4. Svetovej konferencie o ženách v Pekingu. Plán vypracoval Koordinačný výbor pre problematiku žien a v septembri 1997 bol schválený vládou SR.

Jednou z priorít NAP-u je problematika násilia na ženách. Tejto otázke je venovaná osobitná kapitola (č. VI) s názvom „Vytvárať podmienky pre elimináciu násilia na ženách“. S cieľom vyriešiť načrtnuté problémy boli prijaté nasledovné opatrenia:

- 1. Vytvárať legislatívne a preventívne opatrenia na elimináciu násilia na ženách,**
- 2. Podporovať zriaďovanie zariadení pre ženy, ktoré sa stali obeťami násilia, resp. zariadení pre ženy a deti v období rozvodu, prekvenutia ťažkej životnej situácie a pod.,**
- 3. Legislatívne zabezpečiť, aby trestné činy voči členovi rodiny boli stíhané zo zákona, tzn. bez toho, aby sa vyžadoval súhlas obeť násilia či znásilnenia,**
- 4. Vypracovať programy pre zmenu správania agresorov a v možných prípadoch vrátenie tejto osoby do rodiny, na podstatne kvalitnejšej rovine správania a vzťahu k ostatným členom rodiny,**
- 5. Vypracovať výchovné programy zamerané na zmenu správania agresorov, s cieľom zabezpečiť ich návrat do rodiny,**
- 6. Vytvoriť podmienky pre zriadenie SOS - linky pre obeť násilia alebo zabezpečiť preškolenie pracovníkov už existujúcich liniek dôvery v uvedenej oblasti,**
- 7. Zapojiť sa do programov, ktorých cieľom je eliminácia prostitúcie a obchodovania so ženami.**

Ústredné orgány štátnej správy a krajské úrady vypracovali a predložili odpočet plnenia opatrení NAP-u. Na základe uvedených podkladov vypracoval Koordinačný výbor pre problematiku žien Súhrnnú správu o realizácii plánu. Správa je v súčasnosti pripravená na rokovanie vlády.

Pre uplatňovanie preventívnych postupov na zabraňovanie vzniku, prehlbovania, resp. opakovania nepriaznivých sociálnych situácií vytvára podmienky zákon č. 159/1998 Z.z. o sociálnej pomoci, a to v individuálnej, skupinovej i inštitucionálnej forme. V rámci svojich činností vykonávajú odbory sociálnych vecí okresných a krajských úradov sociálnu prevenciu (s ťažiskom na sekundárnej a terciálnej prevencii), sociálno-právnu ochranu, najmä maloletých, poskytujú dávky sociálnej pomoci i služby sociálnej starostlivosti.

Sieť zariadení sociálnych služieb, ktorých cieľom je napomôcť v akútnych krízových situáciách násilia páchaného na ženách, resp. deťoch, tvorili doposiaľ predovšetkým „Domovy pre matky s deťmi“. V zmysle § 27 zákona o sociálnej pomoci (Domov pre osamelých rodičov) rozšíri tento typ zariadení možnosti poskytovania služieb i osamelému rodičovi maloletého alebo osamelému rodičovi s maloletým, ktorých život alebo zdravie sú ohrozené alebo je ohrozená výchova maloletého a osamelej tehotnej žene, ktorá sa ocitla v sociálnej núdzi spôsobenej stratou rodinného prostredia. V tomto type zariadení sa bude poskytovať bývanie a poradenstvo i pre cieľovú skupinu žien a detí ohrozených násilím. V súčasnosti je v štátnej správe zriadených 21 zariadení tohto typu s celkovou kapacitou 247 miest.

Ďalším zariadením poskytujúcim starostlivosť deťom je „Stanica opatrovateľskej služby“ (§ 28 zákona o sociálnej pomoci). Tento typ zariadení je zameraný na poskytovanie služieb v prípadoch, kedy rodičia, príp. iný občan, ktorý má dieťa v starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov, nemôžu po určitú dobu dočasne plniť svoje povinnosti voči dieťaťu. V súčasnosti je v SR zriadených 18 zariadení tohto typu s celkovou kapacitou 260 miest.

Zákon o sociálnej pomoci vytvára i ďalšie možnosti pre zriaďovanie novokoncipovaných zariadení pre deti, akými sú „Krizové strediská“ (§ 31 zákona o sociálnej pomoci) ako nízkoprahové, záchytné zariadenia prvej pomoci v rôznych životných situáciách s možnosťou prechodného ubytovania pre deti

na čas potrebný na úpravu výchovných a sociálnych pomerov maloletého. Krízové strediská poskytujú služby týraným a zneužívaným deťom, drogovu závislým deťom a pod., ale tiež ich rodičom a ostatným blízkym osobám. V SR v súčasnosti pracuje 5 zariadení tohto typu (2 zariadenia v štátnej správe - BA II a BA V a 3 neštátne zariadenia - Banská Bystrica, Žilina a Piešťany).

Ďalším typom zariadení sú útulky - dnešné azylové domy a prechodné ubytovne. V súčasnosti je na území SR zriadených 63 takýchto zariadení s celkovou kapacitou 1366 miest.

Na pomoc obetiam násillia sú zriaďované bezplatné linky dôvery.

Veľká pozornosť je venovaná problematike prevencie, liečby a resocializácie drogových závislostí. V miestnej štátnej správe sa koordináciou a podporou takto zameraných programov zaoberajú už spomenuté komisie pri krajských a okresných úradoch. Problematike drogových závislostí sa venuje tiež široké spektrum neštátnych subjektov. Osobitná pozornosť je venovaná najmä deťom, mládeži a ženám, a to tak z hľadiska zneužívania drog, ako i z aspektu eliminácie násillia, ktorého príčinou je práve drogová závislosť.

Oblasť zneužívania alkoholu je v právnom poriadku SR upravená zákonom č. 219/1996 Z.z. o ochrane pred zneužívaním alkoholických nápojov a o zriaďovaní a prevádzke protialkoholických záchytných služieb.

Ministerstvo zdravotníctva SR navrhlo a realizuje preventívne programy, zamerané na predchádzanie zneužívania alkoholu a iných psychotropných látok. V rámci zabezpečenia zdravotnej starostlivosti o drogovu závislých občanov bol vypracovaný tiež metadonový program, ktorý sa v súčasnosti realizuje v Centre pre liečbu drogových závislostí v Bratislave. Centrum poskytuje špeciálnu zdravotnú starostlivosť aj tehotným ženám s drogovou závislosťou.

V súvislosti so závislosťou na alkohole a iných návykových látkach dochádza k častému výskytu trestných činov v partnerskom spoluzití, vrátane týrania žien. Rezort zdravotníctva progresívnymi terapeutickými postupmi a aktivitami, ktoré majú preventívny charakter, zabezpečuje elimináciu tohto druhu násillia voči ženám zo strany osôb závislých na alkohole alebo iných omamných látkach.

V rámci vytvorenia lepšej nadväznosti spolupráce štátnych i neštátnych zdravotníckych služieb s políciou a orgánmi činnými v trestnom konaní sú v pripravovanej novele zákona NR SR č. 277/1994 Z.z. o zdravotnej starostlivosti navrhnuté niektoré zmeny a doplnky, v zmysle ktorých je zdravotnícke zariadenie povinné bezodkladne oznamovať prokurátorovi, vyšetrovateľovi alebo policajnému orgánu skutočnosť, že pacient, ktorý vzhľadom na svoj zdravotný stav ohrozuje seba alebo okolie, opustil bez súhlasu lekára zdravotnícke zariadenie, dokonané vraždy, samovražedné pokusy a prípady, kde je dôvodné podozrenie, že na poškodení zdravia alebo na smrti mohla mať účasť iná osoba. Podobne sa postupuje i v prípadoch podozrenia z týrania alebo zneužívania dieťaťa alebo inej osoby, ktorá nie je spôsobilá na právne úkony alebo ktorej spôsobilosť na právne úkony bola obmedzená.

Lekári a zdravotnícke zariadenia majú zákonom stanovenú ohlasovaciu povinnosť všetkých zranení a úrazov občanov, bez ohľadu na pohlavie, v prípade podozrenia, že úraz alebo zranenie vznikli úmyselným konaním inej osoby.

Oblasť modelových postupov, ktoré by uľahčovali pracovníkom trestnej justície jednanie so ženami, ktoré sa stali obeťami násillia, doteraz nebola doriešená. Rovnaký stav je vo vytváraní špecializovaných tímov so špeciálne školeným personálom na riešenie zložitosti a precitlivenosti obetí. Ich činnosť doposiaľ nahrádzajú odborní lekári, psychiatri a psychológovia.

2. Štatistiky

Domáce a verejné násillie na ženách spolu, bez rozdielu veku v SR v rokoch 1990 - 1997

Zdroj: Ministerstvo spravodlivosti SR

Nakoľko naše zákonodarstvo nepozná pojem „domáce násillie“ a takéto konanie nie je ani definované ako trestný čin, z hľadiska kriminalistického - taktického možno medzi trestné činy, v ktorých sa objavuje prvok domáceho násillia zaradiť napr. porušovanie domovej slobody, vydieranie, obmedzovanie osobnej slobody, branie rukojemníkov a útlak, ktoré v podstate z časového hľadiska „domácomu násilliu“ často predchádzajú, resp. sú s ním v časovom súlade.

Osobitnou kategóriou, ktorá však s problematikou „domáceho násilia“ veľmi úzko súvisí, sú násilné konania páchané na deťoch a mládeži, resp. také konania, ktoré môžu závažným spôsobom narušiť ich fyzický a psychický vývoj. Ide predovšetkým o trestné činy ohrozovania mravnosti, opustenia dieťaťa, zanedbania povinnej výživy, týrania zverenej osoby, ohrozovania mravnej výchovy mládeže, podávania alkoholických nápojov mládeži, vraždy novonarodeného dieťaťa matkou, nedovoleného prerušenia tehotenstva, pohlavného zneužívania a pohlavného zneužívania v závislosti.

Údaje umožňujúce serióznejšie posúdiť vzájomný pomer „domáceho“ a „verejného“ násilia sú sledované až od r. 1995. Napriek tomu i na základe tak krátkeho obdobia možno usudzovať, že vo výraznej miere dominuje násilie páchané na ženách, ktoré je skryté pred verejnosťou. Tento nebezpečný fenomén počas tohto obdobia vzrástol. Signál rastúceho nebezpečenstva možno dokumentovať na trestnom čine násilia proti jednotlivcovi, ktorý vzrástol 1,8-násobne. Mnohokrát nehlásené násilie v tejto podobe následne vyúsťuje do ublížení na zdraví, ba dokonca do najťažších trestných činov, akými sú vraždy. Výraznú doménu „domáceho násilia“ možno okrem už spomínaných trestných činov pozorovať i pri trestných činoch týrania zverenej osoby, ktoré boli zaznamenané len v tejto podobe, a pri trestných činoch pohlavného zneužívania osôb v závislosti.

3. Výcvik a školenie

Vzhľadom na skutočnosť, že platný Trestný poriadok SR zabezpečuje v trestnom konaní spravodlivosť a rovnoprávnosť pre ženy, doposiaľ neboli vypracované špeciálne štandardy právneho postupu a správania osôb zapojených do systému trestnej justície, ktoré by presadzovali spravodlivosť a rovnoprávnosť žien.

Správanie a jednanie príslušníkov Policajného zboru SR je upravené Nariadením Ministerstva vnútra SR č. 86 zo dňa 13. októbra 1997, ktoré obsahuje pravidlá služobnej zdvorilosti v PZ SR. Na pomoc policajnej praxi vydal odbor vzdelávania a psychológie Sekcie personálnych a sociálnych činností MV SR v decembri 1997 odbornú publikáciu s názvom „Sociálna komunikácia policajta“ (autorkou je Mgr. Viera Vlková).

Plne v súlade s dikciou čl. 6 Dohovoru o eliminácii všetkých foriem diskriminácie žien, ktorého je SR zmluvnou stranou, prebiehajú v súčasnosti i práce pri legislatívno - zábrannej činnosti zneužívania žien. Pripravený je návrh zákona o regulácii prostitúcie a potieraní pohlavných ochorení ako všeobecne záväzná norma.

4. Podpora a pomoc obetiam

Požiadavky týkajúce sa práv a ochrany žien, ktoré sa stali obeťami násilia, sú v platnom Trestnom poriadku SR zabezpečené predovšetkým ustanoveniami, týkajúcimi sa práv poškodeného. Podľa § 43 TP poškodený je osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, alebo ktorej bola spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda, alebo boli porušené či ohrozené jeho iné, zákonom chránené práva a slobody. Poškodený, ktorý sa stal obeťou násilia, musí byť orgánmi činnými v trestnom konaní o svojich právach včas a riadne poučený. Toto ustanovenie sa v plnom rozsahu vzťahuje i na ženy.

Podobne na konanie a rozhodnutie o uplatnenom nároku na náhradu škody v trestnom konaní sa v plnej miere vzťahuje už uvádzaná zásada zisťovania skutkového stavu veci a zásada vyhľadávacia, vyjadrená v § 2 ods. 5 Trestného poriadku SR. Vzťahuje sa naň i povinnosť orgánov činných v trestnom konaní prejednať trestné veci čo najrýchlejšie a dôsledne zachovávať občianske práva zaručené Ústavou SR, zakotvená v § 2 ods. 4 TP. Súd rozsudkom zaviazá páchatela k náhrade škody v prípade, že jej rozsah a dôvodnosť uplatnenia svojho nároku poškodená žena včas a spoľahlivo preukáže. Iné formy odškodnenia a ochrany žien, ktoré sa stali obeťami násilia, štát ani súdy neposkytujú.

Otázku odškodňovania obetí rieši návrh zákona o odškodňovaní obetí, ktorý je v súčasnosti predložený do Národnej rady SR.

K dostupným mechanizmom, ktoré možno využívať pri poskytovaní ochrany ženám, ktoré sa stali obeťami násilia, patrí tiež vysoké zastúpenie žien v justícii. Trestné veci, týkajúce sa žien ako obetí násilia, sú spravidla prideľované na prejednanie senátom, predsedkyňou ktorých je žena, resp. samosudkyňa.

V civilnej oblasti štátnej správy právne upravuje proces podávania, evidovania a vybavovania sťažností s účinnosťou od 1.6.1998 zákon č. 152/1998 Z.z. o sťažnostiach, v zmysle ktorého občania, a teda i

ženy, môžu uplatniť svoju sťažnosť a domáhať sa ochrany svojich zákonom chránených práv v civilnej oblasti štátnej správy.

Na podporu a pomoc obetiam trestných činov je zameraný i vyššie spomenutý „Národný akčný plán pre ženy v SR“.

Problematike žien ako obetí trestných činov a zlepšovaniu ich postavenia v trestno-právnom procese bude venovaná stále väčšia pozornosť i z dôvodu stáleho nárastu brutality páchatel'ov, často i z radov mládeže alebo bezprostredného okolia žien. K násilnému konaniu dochádza často v rodinách postihnutých alkoholizmom, finančným nedostatkom a pod. Preto je potrebné a spoločensky žiadúce realizovať princípy a opatrenia „Modelových stratégií a praktických opatrení na elimináciu násillia voči ženám v oblasti prevencie kriminality a trestnej justície“ v podmienkach SR. Uvedený materiál bol vypracovaný Úniou žien Slovenska.

Pri riešení problémov násillia páchaného na ženách ÚŽS pripravila i trojicu okrúhlych stolov, výsledkom ktorých bude organizácia výskumu a seminára „Intolerancia a násillie páchané na ženách“. Tieto sa budú dôsledne zaoberať problematikou zaobchádzania so ženami v partnerských vzťahoch.